

ISSN 1733-0446.4::159.922.1

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО УСВІДОМЛЕННЯ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ СТАТЕВОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Лія Олійник

У статті розглядається гендерний аспект статевого виховання дошкільників із метою формування гендерно неупередженого світогляду педагогів дошкільних навчальних закладів під час навчання на курсах підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти.

Ключові слова: гендерний аспект статевого виховання, педагоги дошкільних навчальних закладів, курси підвищення кваліфікації педагогів.

ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГОВ К ПОНИМАНИЮ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТА ПОЛОВОГО ВОСПИТАНИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лія Олейник

В статье рассматривается гендерный аспект полового воспитания дошкольников с целью формирования гендерно непредвзятого мировоззрения воспитателей дошкольных учебных заведений во время обучения на курсах повышения квалификации в системе последипломного педагогического образования.

Ключевые слова: гендерный аспект полового воспитания, воспитатели дошкольных учебных заведений, курсы повышения квалификации педагогов.

TRAINING OF TEACHERS TO UNDERSTANDING THE GENDER ASPECT OF SEXUAL EDUCATION FOR PRE-SCHOOL CHILDREN IN POSTGRADUATE EDUCATION

Liya Oliinyk

This article explores the gender aspect of sexual education pre-school children with a view to creating a gender unbiased worldview teachers preschool educational establishments during the training refresher courses for teachers in the system postgraduate education.

Key words: gender aspect of sexual education, teachers preschool educational institutions, refresher courses for teachers.

Постановка проблеми. Серед актуальних завдань, що стоять сьогодні перед освітою в Україні, є статево виховання підростаючого покоління. Оригінальність української ситуації в освіті з цього питання сьогодні полягає в тому, що статево вихованню

протиставляються гендерні підходи та проблеми, або гендерне виховання розглядається як термінологічна заміна поняття «статеве виховання».

Вихователям, які працюють із дошкільниками, подекуди буває складно самотужки розібратися в

розмаїтті наукових думок та визначитися з приводу практичного здійснення статевого виховання з урахуванням гендерних підходів у групі дошкільного навчального закладу. Проте, інтенсивний процес розроблення проблем статевого виховання за останнє десятиріччя в психолого-педагогічній науці та методиці, динамічне і змінне суспільне життя потребують від цих педагогів постійного вдосконалення своєї професійної компетентності з цього питання.

Можливість кожному педагогу поновити та поглибити загальні й фахові знання та вміння дає післядипломна педагогічна освіта, яку за формулюванням ЮНЕСКО охрещено «короною освіти». На сьогодні післядипломна освіта в українському законодавстві визначається як спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду. Згідно з таким державним визначенням, післядипломна освіта створює умови для безперервності та наступності освіти [5]. А. М. Зубко зазначає, що безперервне підвищення кваліфікації фахівців спрямоване не тільки на послідовне вдосконалення їх професійних якостей, збагачення й оновлення наявної суми знань і вмінь, а й на розвиток особистісних властивостей, вдоволення індивідуальних освітніх потреб [4, с. 109].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Можливості післядипломної освіти з метою усвідомлення педагогами актуальних освітянських питань та спрямування до власних педагогічних пошуків у цих напрямках розкрито в роботах А. М. Зубко, А. І. Кузьмінського, Н. Г. Протасової, Л. Є. Сігасової та інших.

Гендерну проблематику в освіті

розробляють вітчизняні дослідники В. П. Кравець, О. А. Луценко, Т. В. Говорун, Н. М. Городнова, О. С. Цокур, І. В. Іванова, С. М. Сидорів, Т. М. Титаренко та інші. Автори робіт, у яких під різними кутами зору розкриваються питання статевого або/та гендерного виховання дошкільників: А. А. Палій, О. М. Кікінежді, Л. М. Олійник, І. В. Мезеря, О. С. Чернова, І. М. Євтушенко та інші.

Слід відмітити, що практично відсутні праці стосовно підготовки педагогів дошкільного навчального закладу на курсах підвищення кваліфікації до роботи з дітьми дошкільного віку щодо доповнення й розширення можливостей їх соціалізації, що відображають гендерний аспект статевого виховання. У межах нашого дослідження привертає увагу стаття компаративіського спрямування І. Гречин та праці стосовно інтеграції гендерного компонента в післядипломну освіту С. В. Котової-Олійник [3; 6].

На сайті «1998 – 2011 Osvita.ua Видавництво «Плеяди» редактор газети «Дитячий садок» Тетяна Вороніна відзначає особливу актуальність гендерної тематики в науковому співтоваристві. З галузі наукових дискусій останнього десятиліття гендерна проблематика, що цілком закономірно, переходить і до сфери освіти. Тим більше, що освітні установи, згідно з гендерною теорією, є одними із основних і найбільш діючими інструментами гендерної соціалізації особистості [2].

У визначенні поняття «гендерна педагогіка» виділяються дві тенденції: прихильники першої практично прямо пов'язують гендерну педагогіку зі статевим вихованням, вимагаючи виховувати (та навчати) не абстрактну особистість, а саме хлопчика чи дівчинку. Прихильники іншої точки зору вважають, що задача гендерної педагогіки полягає у вихованні

андрогінної особистості, всебічному навчанні дитини (з урахуванням необхідних соматичних показників) без акценту на стать.

Україні рідко зустрічаються праці, в яких дослідники роблять спроби обґрунтувати необхідність урахування педагогом двох взаємозалежних аспектів статевого виховання: біологічного (sex) та соціального (gender) під час здійснення цього важливого напрямку виховної роботи нас в дошкільному навчальному закладі. Наше шестирічне теоретичне дослідження проблеми та власний п'ятирічний педагогічний досвід дає нам право стверджувати, що існує статевим вихованням у дошкільному віці неприпустимо, адже гетеросексуальний розвиток починається від народження дитини, а розуміння відмінностей між статями формується, починаючи приблизно з двохрічного віку.

Автор сучасного підручника «Дошкільна педагогіка» Т. І. Понічєнська підкреслює: «Очевидно, певної уваги заслуговує ідея виховання дітей за принципами андрогінії – поєднання в дитині жіночих (фемінних) і чоловічих (маскулінних) соціальних властивостей, що передбачає допомогу дитині в усвідомленні та прийнятті своєї статевої належності, опануванні й реалізації відповідних до неї соціальних ролей, а також опануванні багатьох соціальних ролей, не обумовлених статевою належністю дитини. Йдеться про те, що хлопчики не повинні цуратися багатьох справ, які за традиційним розподілом соціальних ролей вважаються «жіночими», а дівчатка повинні виховувати в собі здатність до успішного функціонування у сферах, у яких домінують чоловіки (бізнес, політика тощо). Усе це, на думку багатьох учених, стимулює всебічний розвиток особистості, сприяє максимальній її реалізації в сім'ї та суспільстві, гармонізує суспільні

відносини» [10, с. 295].

Метою статті є розгляд гендерного аспекту статевого виховання дошкільників із метою формування гендерно неупередженого світогляду педагогів дошкільних навчальних закладів під час навчання на курсах підвищення кваліфікації в системі післядипломної педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою підвищення кваліфікації педагогів дошкільних навчальних закладів із питань статевого виховання в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти впродовж п'яти років проводяться навчальні заняття з цієї проблематики, на яких *статеве виховання* розглядається як «складова частина виховного процесу, що забезпечує правильний статево-розвиток дітей та оволодіння нормами взаємин з представниками протилежної та власної статі, а також правильне ставлення до питань статі» [9, с. 10 – 11].

Під час навчальних занять педагоги дізнаються, що кожен віковий етап має свої специфічні завдання статевого виховання.

У дошкільному дитинстві, до 6-ти років – віці первинної статевої соціалізації, чиниться набуття дитиною досвіду наслідування зразків поведінки, що відповідають її статевої приналежності й тому виховні зусилля вихователі дошкільних закладів мають спрямовувати на:

- задоволення зацікавленості дітей будовою людського тіла та репродукцією функцій дорослої людини;
- виконання дітьми ігрових ролей батька й матері, людей різних професій у сюжетно-рольових іграх;
- вироблення стійкого імунітету проти «вуличної» просвіти;
- формування уявлень про відмінності жіночої та

- чоловічої поведінки;
- засвоєння норм дівчачої та хлопчачої поведінки;
- формування санітарно-гігієнічних навичок;
- набуття досвіду міжстатевого спілкування з однолітками та дорослими.

У нашому дослідженні, розглядаючи підготовку педагога до усвідомлення гендерного аспекту статевого виховання дошкільників, ми спиралась на структурну модель, розроблену К. Макагон. У ній виділено три етапи: діагностично-коригуючий; навчальний; аналітико-результативний [8].

З січня 2011 року вихователям дошкільних закладів, які підвищували кваліфікацію на курсах у Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти під час вхідного тестування, пропонувалися три тести статевої тематики: виділити україномовний еквівалент поняття «гендер» серед п'яти запропонованих варіантів: *соціальна статъ*, психологічна статъ, біологічна статъ, медична статъ, генетична статъ; вибрати, якому визначенню відповідає термін «*статева соціалізація*»; виділити перший соціальний інститут, у якому відбувається статеve виховання дитини – *родина*.

З'ясувалося, що більшість педагогів зазнавали утруднень, вирішуючи перше завдання, внаслідок того, що 78 % з них не розуміли значення терміну «гендер», 22 % вважали, що слово «гендер» – це новомодний еквівалент терміна «статъ» узагалі.

Психологічна енциклопедія визначає гендер як «соціальну конструкцію, яку використовують для характеристики статевиx особливостей поведінки і побудови соціальних стратегій. Це – соціальна категорія на відміну від вродженої біологічної статі (sex). Гендер є соціальним конструктом,

який охоплює соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сімейній ролі й репродуктивну поведінку. Проблема гендеру виникла внаслідок соціалізації людини відповідно до статевої належності» [11, с. 80].

С. В. Котова-Олійник зауважує: «...гендерний компонент у системі післядипломної педагогічної освіти постає як один із важливих принципів, покликаний змінити традиційний напрям виховних та освітніх дій у роботі педагогів. Він має стати складовою цілі, спрямованою на створення більш рівноправного демократичного суспільства, у якому задекларовані принципи урядових нормативно-правових документів щодо гендерної освіти будуть не просто папері, а справді у дії» [6].

На нашу думку, щоб цей принцип ствердився в післядипломній освіті необхідно, у першу чергу, його усвідомлення педагогами – процес виведення незрозумілих, нечітких прихованих причин, мотивів, процесів на рівень вербального інформаційного опрацювання. Усвідомлення для педагогів є одним з безперервних процесів, які дають можливість опрацьовувати інформацію різносторонньо і зважено. Усвідомлення має бути неупередженим, позбавленим бурхливого емоційного реагування на інформацію, проте інформація має сприйматися з розумінням, для чого слід отримувати і як її далі використовувати.

Зміни в суспільстві призводять до нової державної гендерної політики, яку мають упроваджувати освітяни. *Гендерна політика* – це система цілеспрямованих взаємопов'язаних заходів, спрямованих на вирішення гендерних проблем і досягнення гендерної рівності. У 21 статті Закону України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» йдеться: «До навчальних програм вищих

курсів, курсів підвищення кваліфікації кадрів включаються дисципліни, які вивчають питання забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, та вивчення правових засад рівності на основі національного і міжнародного законодавства».

На навчальному занятті педагоги сприймаються як сприймається гендерна нерівність серед широких верств населення, адже ієрархія цінностей, яка панує в суспільстві, як ніщо інше, впливає на формування особистості та є основою для освіти, яка має бути таким інструментом у руках суспільства, за допомогою якого молоде покоління виховується до нормального функціонування в суспільстві. Задля утвердження гендерної рівності в нашій країні серед певних умов називається впровадження системної гендерної освіти та виховання в дошкільних навчальних закладах.

Гендросексуальний розвиток дитини, із закладеною в його основі гендерною програмою, і передбачену культурною статевою соціалізацією дошкільники-дошкільники вчилися розглядати акулі, з урахуванням того, як вони проявляються в статевій свідомості дитини. Адже особистість дитини – не набір окремих якостей, а єдине ціле, складові якого, взаємодіючи, створюють неповторну індивідуальність.

Педагоги відмічали, що в педагогічній практиці їм неодноразово доводилося спостерігати в дошкільнят проблеми співвідношення статево-рольових орієнтацій, тобто оцінки дитини ступеня своєї маскуліності-фемінності, та їхніх статеворольових вподобань, які виявляються шляхом призначення від дитини відповіді на запитання стосовно майбутньої професії: «Ким ти хочеш бути?» та певних ситуацій, коли дитина має вибрати між чоловічим і жіночим способом або роллю.

Так на курсах підвищення кваліфікації педагоги усвідомлюють необхідність суспільного статевого виховання в руслі системного підходу до розуміння розвитку статі дитини крізь призму гендерних підходів в освіті. Згідно з О. А. Луценко, гендерний підхід загалом передбачає, що відмінності в поведінці та сприйнятті чоловіків і жінок зумовлені не стільки їх фізіологічними особливостями, скільки вихованням на основі поширених у цій культурі уявлень про сутність чоловічого та жіночого. Таке конструктивістське розуміння статі передбачає витравлення стереотипів ієрархічності, дискримінації, асиметрії в навчальному процесі й визначає принципово новий сучасний підхід до інтерпретації освітніх проблем [7, с. 479].

На семінарських заняттях педагоги зазначали, що гендерний аспект статевого виховання ускладнюється тим, що практично всі вихователі дошкільного закладу – жінки, що сприяє поширенню в освіті гендерних стереотипів – стійких, повторюваних, загальноприйнятих уявлень про роль, місце жінок і чоловіків у суспільстві. У дошкільному віці продовжується започаткована батьками традиція формування різного типу поведінки хлопчиків і дівчаток. Тут важливою є поведінка самого педагога: те, з якими словами він звертається до хлопчиків і дівчаток, які вчинки він схвалює й за які карає. Усе це орієнтує дітей на відповідну діяльність.

На семінарських заняттях під час проходження курсів підвищення кваліфікації педагогами було виокремлено ряд напрямів роботи з дітьми дошкільного віку щодо доповнення й розширення можливостей їх соціалізації, що відображають гендерний аспект статевого виховання:

- доповнення зон самореалізації дітей (наприклад, заохочення дівчат до занять спортом, а

- хлопчиків – до самообслуговування);
- організація досвіду рівноправного співробітництва хлопчиків і дівчаток у спільній діяльності;
- зняття традиційних культурних заборон на емоційне самовираження хлопчиків, заохочення їх до вираження почуттів;
- створення з дівчатками досвіду самозаохочення й підвищення самооцінки (наприклад, ведення щоденника з фіксуванням успіхів);
- створення умов для тренування міжстатевої чутливості (наприклад, через театралізацію, обмін ролями);
- залучення обох батьків (а не лише матерів) до виховання дітей.

Таким чином педагоги приходили до висновку: гендерний аспект статевого виховання дошкільнят – це індивідуальний підхід до виявлення дитиною своєї ідентичності. Цей підхід дає дитині більшу свободу вибору і самореалізації, допомагає бути достатньо гнучкою й уміти використовувати різні можливості поведінки, а педагогу спрямовувати свої виховні зусилля на формування в дівчаток та хлопчиків загальнолюдських якостей особистості на відміну від гендерно типізованих.

У ході перегляду мультимедійної презентації та навчальних фільмів педагоги відмічали, що навчальні заклади поряд із іншими агентами соціалізації, формують гендерну ідентичність дитини. Сама організація освіти, як і панівні тут гендерні ролі, диктують жіночі й чоловічі статусні позиції. Зрозумівши вплив гендерних стереотипів на формування гендерної ідентичності їхніх підопічних, педагоги приходили висновку, що в дошкільному віці, ураховуючи статеві відмінності

вихованців, слід виховувати в дитин готовність до гендерної рівності:

- обов'язок (треба) дотримуватися загальнолюдських норм, правил, вимог суспільства в процесі реалізації особистісного потенціалу незалежно від біологічної статі;
- потребу (хочу) бути рівним представниками протилежної статі в максимальній реалізації особистісного потенціалу;
- здатність (можу) бути рівним представниками протилежної статі в максимальній реалізації особистісного потенціалу;
- рішучість (буду) жити згідно з законами рівних прав і можливостей незалежно від біологічної статі.

На практичних заняттях, із метою закріплення поняття «психологічна андрогінність», вихователі ДНЗ опрацьовували базові якості особистості, що їх зазначено в Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»: самостійність, працелюбність, людяність, самонадійність, спостережливість, відповідальність, розсудливість, справедливість, самовладання, креативність [1, с. 99 – 102]. Педагоги добирали картинки, за якими дошкільника можна пояснити сутність загальнолюдських якостей та навести приклади їх виявлення. При цьому було відзначено, що в ілюструванні дитячої літератури відбито гендерні стереотипи нашого суспільства, за якими загальнолюдські якості особистості умовно розподіляються на жіночі та чоловічі.

Виявляючи власну креативність педагоги дошкільної ланки освіти створювали власні літературні твори для дошкільнят та ілюстрували їх малюнками, на яких формування базових якостей особистості дошкільника зображено крізь призму гендерної установки, яка формує

дитячі: ми різні, але рівні.

З метою подальшого опрацювання питань статевого виховання в ході професійної освіти педагогів дошкільних навчальних закладів були запропоновані науково-методичні видання, серед яких авторський навчально-методичний посібник. У ньому систематизовано й представлено найновіші дані з питань статевого виховання в дошкільному навчальному закладі й дидактичні матеріали задля освіти й освіченості дітей старшого дошкільного віку [9].

Під час вихідного тестування педагогів зазначених категорій демонстрували розуміння того, що стать – біосоціальна властивість людини й визначає статеву свідомість, як систему знань, особистісних смислів та цінностей, які одночасно означають і формують переживання та мотивацію людини свого буття як представника статі. Таке усвідомлення відкриває перед педагогами перспективи подальшого ознайомлення з проблематикою статевого виховання в освіті та запровадження гендерного аспекту статевого виховання дошкільників у подальшій власній професійній діяльності.

Висновки з дослідження. Розв'язання питання підготовки педагогів до усвідомлення гендерного аспекту статевого виховання дошкільників у системі післядипломної педагогічної освіти відбувається під час лекційних, семінарських, практичних занять із застосуванням сучасних засобів технічного супроводження навчального процесу, що сприяє

формуванню гендерно неупередженого світогляду педагогів дошкільних навчальних закладів у здійсненні статевого виховання дітей. Моніторингові дослідження у виді вхідного та вихідного комп'ютерних тестувань показали, що за час проходження курсів підвищення кваліфікації в педагогів закладається підґрунтя задля впровадження державної гендерної політики у виховний процес на робочих місцях.

Як показало вихідне тестування, педагоги усвідомили, що виступаючи стрижнем ідентифікації особистості два аспекти статі: біологічний (sex) та соціальний (gender), безповоротно утворюють особливу систему: вони самоцінні й у той же час не можуть існувати один без одного; біологічний аспект (sex) не зводиться до прямих результатів педагогічних впливів, тоді як соціальний аспект (gender) обумовлений ними. Ці два аспекти статевого виховання виражають своєрідність, неповторність зростаючої особистості хлопчика або дівчинки (біологічна різність) і, у той же час, засновані на можливості їхньої соціальної спільності як особистості дитини (соціальна рівність).

Перспективи подальших розвідок у питаннях підвищення кваліфікації педагогів цієї категорії вбачаємо в науково-методичному опрацюванні виховних педагогічних впливів, спрямованих на вироблення в дітей андрогінних базових якостей особистості, на відміну від статевого виховання, зорієнтованого на гендерні стереотипи.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – К. : Світич, 2008. – 430 с.
2. Вороніна Т. Гендер у системі педагогічного знання [Електронний ресурс] / Т. Вороніна. – Режим доступу : <http://osvita.ua/school/theory/1008>.
3. Гречин І. Організація статевопросвітницької роботи у дошкільних закладах Німеччини [Електронний ресурс] / Ірина Гречин. – Режим доступу :